

Кристијан Е. Векоњ
Универзитет у Београду
Докторанд Филолошког
факултета у Београду

821.111(71).09-31 Ондачи М.
<https://doi.org/10.18485/climb.2017.5.2.ch22>

НАУКА И КУЛТУРА У „АНИЛИНОМ ДУХУ“ МАЈКЛА ОНДАЧИЈА

Садржај

У постколонијалном роману „Анилин дух“, Мајкл Ондачи, поред мноштва тема и проблема, провлачи и проблем односа науке и културе. Тај однос се рефлектује у идентитету главне јунакиње романа, али и у њеном послу (форензички антрополог) и покушају да открије идентитет особе која је уклоњена у току политичких превирања у Шри Ланки. Кроз овај свој роман Ондачи као да поручује како је немогуће бирати између науке и културе.

Кључне речи: Мајкл Ондачи, „Анилин дух“, култура, наука, идентитет

Роман Мајкла Ондачија, „Анилин дух“ настао је 2000. године, осам година након романа „Енглески пацијент“, који је прославио аутора. Ово је први роман ког је написао после „Пацијента“ и у њему описује буран период своје родне земље – Шри Ланке, кроз који је она пролазила крајем 20. века. Након португалске, холандске и британске власти, када се ово острво коначно домогло независности, њено тло су потресала унутрашња превирања – поделе у становништву (на Синхалезе и Тамилце) али и превирања око власти које су довеле до крвавих борби у којима се често није могло установити ко је коме непријатељ.

На такво, „трусно“ подручје Ондачи враћа Анил Тисеру, младу жену која је рођена у Шри Ланки, али која је отишла одатле како би се школовала у Енлеској и Америци. Интересантно је то што је и

сам аутор као дете напустио Шри Ланку, и живео је прво у Великој Британији, да би на крају своје уточиште нашао у Канади, где и данас живи. Ондачијев алтер-его, Анил, се враћа на родно тло, као представник интернационалног ауторитета, како би истражила политичка убиства. Она је, наиме, форензички антрополог, и она ће, док буде боравила на острву, морати да се позабави откривањем идентитета остатака човека кога ће назвати Морнар, јер би он могао бити кључни доказ против тренутне власти. Док буде покушавала да свој посао обави професионално и савесно, наићи ће на оне који ће јој помагати у њеном походу на ветрењаче, али исто тако ће наићи и на људе који ће учинити све само да би је спречили да одради свој посао до краја. У тој њеној потрази за истином биће угрожен њен живот и живот оних који је окружују, а исто тако ће бити доведена у питање и њена професионалност и лојалност култури из које она потиче, али и науци у оквиру које је она нашла сигурну луку.

Роман „Анилин дух“, је постколонијални роман, и у њему Мајкл Ондачи, поред мноштва тема и проблема, провлачи и проблем односа науке и културе. Тај однос се пре свега рефлектује у идентитету главне јунакиње романа. Идентитет је један од кључних појмова, али и проблема постколонијализма. О њему Едвард Саид пише овако:

Развој и одржавање сваке културе захтева постојање различитог и компетитивног alter ego-а. Конструкција идентитета [...] подразумева конструкцију супротности и „другости“, чија је актуелност увек предмет непрестане интерпретације и ре-интерпретације њихових разлика у односу на „нас“. Свако доба и свако друштво наново ствара своје „Друге“. Далеко од тога да буде статичан, властити идентитет или идентитет „другога“ дуготрајан је историјски, социјални, интелектуални и политички процес, који се одиграва као утакмица која укључује појединце и институције у свим друштвима. [...] Укратко, конструкција идентитета везана је у сваком друштву за поседовање моћи. [...] Људски идентитет не само што није природан и стабилан, него је и конструисан, а понекад чак и директно измишљен. (Саид 2008: 440-441)

Анил је тамнопута жена, са снажном културолошком позадином - она се налази између два света: Шри Ланке у којој је рођена и Енглеске и Америке где се школовала и где живи и ради. Она понекад

носи саронге који јој стижу као поклон (и које она носи као по дужности), посећује ресторане у којима се припрема храна са Шри Ланке, а ракша бандана (предиво које се носи око руке као заштита против урока) је једина ствар која је директно повезује са вером у којој је одрасла. Са друге стране, она је под директним утицајем култура у којима се школовала и у којима живи, тако да насупрот саронзима које носи по дужности, Анил најрадије носи мајицу са ликом Принса. Она целом својом појавом рефлектује снажан дуалитет, тако да је врло вероватно да је у Британији и Америци била маргинализована у друштву, али је то ипак није кочило у томе да досегне свој циљ – да нађе своје место у оквирима науке. Дакле, Анил је своју веру и традицију занемарила како би себе „избелила“ и учинила сличнијом доминантној култури.

Роберт Џ.С. Јанг каже:

Преговарање између различитих идентитета, између слојева различитих система вредности (поготово у случају жена, за које избори изгледају узајамно контрадикторни), део је процеса постајања белим, промене своје расе и свог сталежа асимилацијом доминантне културе. Осим тога, иако можете да асимилујете белачке вредности, никада не можете постати довољно бели. (Јанг 2013: 35)

Анилина боја и њена културолошка позадина је чине другачијом. Поље које би могло да донесе Анил неки вид изједначавања са колонизаторима, међу којима живи јесте поље науке, а на том пољу се у време дешавања романа (а и данас) није могло лако доказати ако је неко тамнопут, културолошки другачији, а уз све то и жена. Дакле, њен положај је у старту био троструко гори, и она је морала да се избори са свим тим како би дошла до циља који је себи зацртала. Из романа се зна да је Анил добијала стипендије, што значи да је давала свој максимум како би била најбоља и тако се доказала онима са којима је студирала. Анил не жели да буде „мољац у клубу мушкараца“ (Ондачи 2003: 163), уљез, сенка, нечији ехо, она жели да покаже своју снагу на професионалном плану, у науци. Интересантно је и то што она носи мушко име, оно које је намењено њеном брату:

Дали су јој два потпуно неодговарајућа имена и она је веома рано почела да жели „Анил“, што је било друго име њеног брата, које није користио. Покушала је да га откупи од њега када јој је било два-

наест година, нудећи да га подржи у свим породичним свађама. (Он-даци 2003: 64)

Многи су покушавали да је наговоре да за своје име узме женску варијанту тог имена – Анила, али је она одбијала и тиме јасно поручивала како она не жели да буде слабија, потлачена, мољац, већ се од самог почетка доказивала као снажна, равна мушкарцима.

Иако јој је идентитет јасно дефинисан од стране већинске WASP културе у којој се обрела као другачији и непожељан, Анил ће покушати да га замаскира послом којим се бави. Дакле, Анилин подвојен културолошки идентитет ће привидно на окупу држати њена професија, пасош који сведочи њену садашњу припадност некадашњем колонизатору, и припадност интернационалним властима. Са ова три вида „заштите“ Анил ће се упутити у родну Шри Ланку, у којој није била петнаест година, да покуша да престане да је тумачи из далека, и да је ишчита и схвати (и коначно прихвати) у самом чину повратка.

Анил изненада осети задовољство што се вратила, у њој су ожи-вела заборављена осећања из детињства. Када је сазнала да се тражи антрополог форензичар за Шри Ланку, послала је пријаву Центру за људска права у Женеви, без нарочитог одушевљења. Није очекивала да ће одабрати њу зато што је рођена на острву, иако је сада путовала с британским пасошем. Изгледало је помало невероватно да ће уопште допустити да у земљу уђе специјалиста за људска права. (Он-даци 2003: 17)

Иако је рођена на острву, они међу којима се буде нашла, ће је гледати подозриво. Ретки су они који су је познавали као дете, а они који је се сећају, покушавају да умање њену важност призивањем њене иконографске репрезентације – Анил као пливачице, јер је она једном давно била позната по својим пливачким успесима. Како би показала да више није она стара Анил, мораће да разбије ту властиту сенку која је за њом остала у родној земљи. Она не жели да се о њој размишља као о детету, пливачици, већ као о успешној жени која је дошла као ауторитет, жени која је успела да се пробије у мушком свету. Негирање властите прошлости ће довести до тога да ће је сународњаци гледати као странца који је продао властиту културу зарад западњачких тековина и сматраће како она није подобна за решавање њихових проблема. Исто тако, чином поништавања слике

себе као безазлене девојчице која побеђује на пливачком маратону, Анил приказује себе у новом светлу, тако да ће она многим на тлу Шри Ланке изгледати као директна претња. Анил поседује британски пасош, и то дипломатски, и њиме ће додатно удаљити све оне који би јој културолошки и по боји коже били сличнији – јер тим пасошем она рефлектује своју колонизованост. Дакле, Анил је и у једној и у другој средини на маргини – она је маргинализована због разлике од обе културе које су, ипак, саставни делови њеног идентитета.

Њен посао – посао форензичког антрополога – сам по себи захтева познавање науке али и културе. За форензику су кључни научни докази, док антропологија почива, пре свега, на култури и познавању различитих поднебља. Њена културолошка подвојеност и упућеност у различите културолошке тековине је у суштини чини савршеном за овакав посао. Форензички, тј. научни део је егзактан и он као да штити и држи на окупу онај културолошки део који је увек поприлично флуидан и неухватљив, а који у себи често садржи интерпретације које искључују једна другу.

Када у гробници која се налази под заштитом владе проналази остатке костура, она претпоставља да има доказ за политичко убиство које је наредила влада Шри Ланке.

Ко је био он? Један од представника свих оних изгубљених гласова. Дати њему име значило је дати имена и осталима. (Ондачи 2003: 54)

Помоћу науке Анил покушава да открије идентитет овог костура – Морнара. Међутим, постоји и отежавајући фактор – пошто је леш померан (гробница у којој је нађен није првобитно место почивања његових земних остатака) он носи трагове и претходног места на коме је био покопан. Сво њено знање које је стекла школујући се у западњачким школама ускоро постаје недовољно и она се налази у Њорсоаку. На наговор помоћника Сарата, унајмљују Ананду - уметника, који се бави осликавањем очију на статуама Буда. По веровању будиста, статуа Буда не представља Будино отелотворење, уколико на њој није обављен ритуал Нетра Мангала, при чему се уз молитве ујутру у пет сати на статуи осликавају очи тако што се не осликава директно гледајући у лице статуе већ у огледалу. Када се заврши осликавање очију, тј. када статуа „прогледа“ онда она постаје

отелотворење Буде. Додатни Анилин проблем је и тај што она не зна језик земље у којој је рођена и тиме она има још једну непремостиву баријеру. Поред себе увек мора да има некога који би помогао како би она могла да интерпретира сва евентуална открића. Сви они који су јој на располагању су мушкараци, и она мора да прихвати то да у Шри Ланки зависи од мушкараца и да без њих неће моћи да дође до истине, или барем до нечега што личи на истину.

Ананда покушава да реконструише главу Морнара и он покушава да на глави прикаже културолошке и антрополошке одлике подручја одакле потиче и он сам. Док буде радио на реконструкцији главе Морнара и док му буде удахнуо живот путем исцртавања очију, Ананда ће успут отворити очи и самој Анил јер ће она на основу Анандиних телесних обележја успети да ишчита и специфичности Морнара. Она ће закључити како је Морнар радио у руднику, али и да је радио нешто на висини. Ове антрополошке и културолошке специфичности ће помоћи да се открије идентитет Морнара, и на тај начин ће се допунити њено знање стечено у школама. Дакле, немогуће је доћи до неког закључка путем интерпретација чињеница до којих се дошло из далека. Овде је било потребно много више од науке, а то је раширивање видика и прихватање нечега што се понекад сматра и примитивним и можда чак и супротним науци. Нетра Мангала је овде вишеструко битна јер Ананда осликавањем очију Морнару покушава да оживи његов дух и путем њега управи поглед интернационалних ауторитета на оне мале људе који увек страдавају у великим ратовима и у исти мах да да глас онима потлаченима, да да наду како ће правда ипак наћи свој пут. Са друге стране, Анил делује као да је слепа – она не разуме народ из кога је потекла, и Ананда као да и њој индиректно осликава нове очи, а огледало помоћу кога он то ради је сам Морнар.

Када њено истраживање коначно буде озбиљно схваћено, Анил ће бити сагледана као претња. Пошто је својом удаљеношћу од родне груде и изложености култури колонизатора саму себе дискредитовала као део Шри Ланке, онима које је угрозила остаје једино да је дискредитују и као научни ауторитет. Они склањају Морнареве остатке и доводе у питање њен кредибилитет, професионалност и све оно што је држало њен крхки дуални културолошки конструкт на окупу. То

доводи до њеног сламања и она коначно види колико јој је Шри Ланка далека.

Знала је да неће још дуго остати овде, више то није желела. На све стране је било крви. Свакодневни осећај масакра. (Ондачи 2003: 249)

Иако је на моменат себе видела као део тог становништва – схватила је коначно како је заувек изгубила своје место тамо, и она ће једва успети да са конкретним доказима побегне „кући“. Њена родна земља остаје њен лични немир, нешто чему није успела да се врати, нешто што јој је и толико познато а опет невероватно страно. Она својим повратком на запад поручује како је схватила да је колонизирана, другачија, измењена и да су јој култура, обичаји и живот у Шри Ланки више него страни, и да се никада више неће моћи уклопити у земљи из које је потекла.

Пошто је, уз помоћ Сарата сачувала своју каријеру, изгледа да јој на крају наука остаје као једина сигурна лука у коју може да се усидри (или у коју може да побегне) онда када њени културолошки конструкти идентитета буду препознати као хибридни, погрешни или другачији. У науци чињенице и докази пружају сигурност. Наука јој даје простора да расте и формира се као ауторитет на кога ће се позивати други научници и истраживачи, да буде призната у свим земљама и крајевима света на основу онога што је открила или створила. У науци се исплати упорност. У почетку могу постојати отежавајуће околности које се могу базирати на боји коже, полу, пореклу, али на крају све се своди на то да је битан резултат и исход а не како изгледа особа која је дошла до тога.

Одувек су постојале разлике у друштвима и различитим културама, и оне ће засигурно опстајати докле год буде света и века. Дуго се није слушао глас оних мањинских група, колонизованих и другачијих, а постколонијализам је управо такве оснажио и дао себи у задатак да освети цео свет о томе да је бити другачији нешто сасвим у реду, и да је и данас више него потребно разумети друге и прихватити разлике. Мајкл Ондачи, путем овог свог романа поручује како један од видова превазилажења разлика међу културама и друштвима види у науци. Наука би требала да буде простор у коме се људи неће разликовати на основу физичких разлика или разли-

ка у поднебљу из кога долазе, већ на основу интересовања и сфера у којима људи покушавају да дођу до нових открића која би ово наше човечанство усмерила у хуманистичком правцу. Постоји велик број оних који поседују двоструке или чак вишеструке идентитете, а који не могу да се пронађу ни у једној заједници са којом деле неки од делова свог идентитета. Особе са многоструким идентитетима су скоро увек несхваћене, сагледаване као претња, и као такве маргинализоване. Такве особе покушавају да то неприпадање културолошким или националним круговима компензују припадањем неким другим круговима, а једни од најсигурнијих у којима би они могли наћи себе јесу научни кругови. Језик науке је универзални језик – универзалне научне ознаке које се користе превазилазе познавање страних језика. Математичке једначине, хемијски симболи, физички прорачуни говоре својим језиком који могу да разумеју сви они који се баве тим сферама науке.

Културолошка или припадност некој друштвеној групи као да много јаче наглашава различитост. Често се у судару две културе потенцира питање елитизма и тога која је култура боља, вреднија, старија... што наравно доводи до шовинизма, ксенофобије и сличних облика нетрпељивости који могу ескалирати и до неких размирица и ратова. Данас више него икада постоји потреба за разумевањем и толеранцијом, а то је нешто чему би они са вишеструким идентитетима могли да подуче оне са само једним културолошким идентитетом. Управо особе са вишеструким идентитетима први морају на својој кожи да науче како да помире те разлике у себи и да науче да живе и са свим деловима себе, који често могу бити непомирљиво различити. Уколико до таквог помирења и равнотеже не дође, последице могу бити веома погубне за ту особу.

Ондачи, такође, овим својим романом поручује да су наука и култура често нераздвојни. Када Анил покушава да утврди идентитет Морнара, она то не може да учини на основу знања које је стекла на студијама – потребно јој је и познавање културолошке позадине. Без увида који јој пружа Ананда, она не би успела да реши проблем. Посао којим се Анил бави је један од оних у којима су наука и култура испреплетани и за који је потребно познавање и једног и другог. Она својим примером показује како, уколико дође до културолошког неразумевања и незнања, ни нау-

ка не може у потпуности да разреши проблеме. У друштвеним наукама култура и научност иду руку под руку и заједничким снагама покушавају да осветле проблеме у друштву.

У „Анилином духу“ Ондачи закључује како је немогуће бирати између науке и културе – и једно и друго су делови људског живота и они се међусобно преплићу и надопуњују. Наука може да пружи заклон када се културолошки конструкти распадне или када се човек осећа изолованим или другачијим од остатка света. Међутим, без културолошког увида у свет и друштво немогуће је разумети га у потпуности. Без једног или другог човек не би могао да сагледа слику света у целини, не би могао да га види онаквог какав јесте – шарен и прелеп у свој својој различитости.

Литература

- Ashcroft, Bill, Griffiths, Gareth. & Tiffin, Helen. *Post-colonial Studies – The Key Concepts*. London: Routledge, 2000. Штампано.
- Ashcroft, Bill, Griffiths Gareth. & Tiffin Helen. *The Post-colonial Studies Reader*. London: Routledge, 1995. Штампано.
- Bhabha, Homi. *The Location of Culture*. London: Routledge, 1994. Штампано.
- Бужињска, Ана и Марковски, Михал Павел. *Књижевне теорије XX века*. Београд: Службени гласник, 2009. Штампано.
- De Zepetnek, Steven Tötösi. (ed.). *Comparative Cultural Studies and Michael Ondaatje's Writing*. West Lafayette: Purdue University Press, 2005. Штампано.
- Hawley, John Charles. (ed.). *Encyclopedia of Postcolonial Studies*. London: Greenwood Press, 2001. Штампано.
- Јанг, Роберт Џ.С. *Постколонијализам (Сасвим кратак увод)*. Београд: Службени гласник, 2013. Штампано.
- Krishna, Sankaran. *Postcolonial Insecurities (India, Sri Lanka, and the Question of Nationhood)*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1999. Штампано.
- Marinkova, Milena. *Michael Ondaatje – Haptic Aesthetics and Micropolitical Writing*. New York: Continuum International Publishing Group Inc, 2011. Штампано.
- Ondaatje, Michael. *Anil's Ghost*. London: Picador, 2001. Штампано.
- Ондаџе, Мајкл. *Анилин дух*. Београд: Народна књига – Алфа, 2003. Штампано.
- Саид, Едвард. *Оријентализам*. Београд: XX век, 2008. Штампано.
- Salgado, Minoli. *Writing Sri Lanka*. London: Routledge, 2007. Штампано.
- Векоњ, Кристијан. У потрази за гралом постколонијализма (Идентитет као главни мотив „Анилиног духа“ Мајкла Ондаџија). *Анали филолошког факултета XXVI, Свеска I* (2014): 113-130. Штампано.

Kristijan E. Vekonj

University of Belgrade

Faculty of Philology

SCIENCE AND CULTURE IN MICHAEL ONDAATJE'S "ANIL'S GHOST"

Summary

In his postcolonial novel "Anil's Ghost", Michael Ondaatje ponders on various topics and problems and also on the relationship between science and culture. This relationship is reflected in the identity of the main character of the novel, but also in her work (forensic anthropologist) and her attempts to reveal the identity of the person that was killed during the political turmoil in Sri Lanka. It seems that with this novel Ondaatje wants to outline that it is impossible to choose between science and culture.

Key words: Michael Ondaatje, "Anil's Ghost", culture, science, identity